КРЪГЛА МАСА С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ

ТЪРГОВИЯТА – НАУЧНО ЗНАНИЕ И БИЗНЕС РЕАЛНОСТ

Сборник с доклади

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ" СВИЩОВ

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

доц. д-р Теодора Филипова
доц. д-р Петранка Мидова
доц. д-р Симеонка Петрова
доц. д-р Венцислав Перков
гл. ас. д-р Зоя Иванова
гл. ас. д-р Иван Маринов
докт. Никола Илчев

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Доц. д-р Светослав Илийчовски

Членове:
проф. д-р Анета Денева
проф. д-р Теодора Димитрова
проф. д-р Атанас Атанасов
доц. д-р Теодора Филипова
доц. д-р Петранка Мидова
доц. д-р Симеонка Петрова
доц. д-р Венцислав Перков

ISBN 978-954-23-2005-0

СЪДЪРЖАНИЕ

Катедра „Търговски бизнес“: 30 години обучение, академична мисия и проекции на бъдещето
Доц. д-р Теодора Филипова 5

Пленарни доклади

Новата „реалност“ в търговския бизнес
Проф. д-р Данчо Данчев 32

Омниканалното асортиментно планиране и потребителското поведение
Доц. д-р Симеонка Петрова 42

Някои моменти от развитието на корпоративната социална отговорност
Доц. д-р Иванка Николова 52

Тематично направление: Предприемачество и мениджмънт на ресурсите в търговията

Перспективы производства безопасных продуктов питания в условиях организационно-экономической модернизации предприятий пищевой промышленности Украины
Проф. Наталья Валинкевич, д.э.н. 60

Бранд мениджмънт на търговците на дребно
Доц. д-р Виолета Гълъбова 66

Търговски мениджмънт и аспекти на личността
Доц. д-р Явор Янкулов..... 73

Проблемы и перспективы развития коммерческой деятельности торговых предприятий в Украине
Доц. Ангелина Сотник, к.э.н. 81

Офшорните зони като алтернатива за алокация на капитала
Доц. д-р Донка Желязкова 87
Доц. д-р Михал Стоянов

Текстилната индустрия в България – състояние и перспективи
Доц. д-р Сергей Найденов 93
Докторант Калин Киряков

Дефиниране целите на сектор пчеларство от област Русе
Доц. д-р Любомир Любенов..... 99

Антикризисното управление в процеса на глобалната промяна
Доц. д-р Ирена Емилова 107

Иновации и иновационен процес в търговския бизнес
Доц. д-р Анатолий Асенов 112

Елементи и същност на организацията и организации от публичния сектор
Доц. д-р Христо Сирашки 120

HRM системите в търговските предприятия – ключът за успешно управление
Гл. ас. д-р Зоя Иванова..... 128

Глобален недостиг в търговията с графични карти – фактори и тенденции
Гл. ас. д-р Иван Маринов..... 136

Управленски аспекти на търговията в новата дигитална реалност
Гл. ас. д-р Станислава Стоянова..... 144

Въздействие от употребата на пестициди в селското стопанство
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева 152

Култура и мениджмънт на ресурсите при търговията с луксозни стоки
Гл. ас. д-р Иво Велинов 159

Предизвикателства пред виртуалното управление на търговския екип
Ас. д-р Надежда Стефанова..... 168

Основные направления развития перспективы „клиенты“ для потребностей стоимостно-ориентированного управления клиентским капиталом
Татьяна Завалий..... 176

Модели на ситуационно лидерство
Синан Пехливанов..... 181

Тематично направление: Иновации и дигитализация в търговията

Cooperation of Business and Science in the Frames of Technology Parks: Cases of Cee Countries
Prof., DSc. Ihor Lishchynskyy 186
Prof., DSc. Mariia Lyzun

Substantiation of Prospects for Trade Development in the Post-Pandemic Period
Doctor of Economic Sciences, Professor, Maryna Baldzhy 195
PhD in Economics, Victoria Odnolko

Start-up проекты в ритейле
Доц. Светлана Бирюченко, к.э.н. 202

Иновации и дигитализация в сектора на търговията
Доц. д-р Искра Пантелеева..... 206

Роля и влияние на изкуствения интелект върху търговията на дребно
Доц. д-р Надежда Димова 214

Завладени от интернет-на-нещата
Доц. д-р Михал Стоянов 220
Гл. ас. д-р Десислава Гроздева

Форми на проявление на дигитализацията на електроенергетиката – икономически аспекти
Доц. д-р Цветелина Ганкова - Иванова 229

Дигитални решения за реализация на земеделска продукция
Доц. д-р Марина Николова 237

„Системните молове“ и дигиталната революция
Доц. д-р Цветнен Цветков 247

Сравнителен анализ на електронната търговия в Европейския съюз
Доц. д-р Маргарита Шопова 251
Гл. ас. д-р Евгени Овчинников

За продоволствието и продоволствената сигурност – от научното знание до бизнес реалността
Доц. д-р Виолета Блажева 259

Изследване на потенциала за развитие на иновативни форми туризъм в България
Доц. д-р Любка Илиева 265
Сиана Спасова

Управление на складовете – процеси, предизвикателства, практики
Гл. ас. д-р Марияна Кътева 272

Марковата активност – индикатор за иновации
Гл. ас. д-р Венцислава Николова-Минкова 279

Пост-кризисното състояние и проблеми на хотелиерския бизнес в България
Гл. ас. д-р Любомира Тодорова 287

Блокчейн в агробизнеса
Гл. ас. д-р Радка Ненова 293

Дигитални решения в туристическия бизнес
Гл. ас д-р Павлин Павлов 301

Тематично направление:
Моделиране и инвестиционни проекти в търговията

Проектный подход как инструмент реализации политики управлении торгово-обменными операциями
Доц. Мария Плотникова, к.э.н. 306
Доц. Оксана Присяжнюк, к.э.н.

Различни възможности за прогнозиране и планиране на застрахователната дейност
Проф. д-р Росен Тодоров 310

Възможности за определяне на ликвидационната стойност
Доц. д-р Светослав Илийчовски 319

Въздействие на преките чуждестранни инвестиции върху вземанията по лизингови договори – нов бизнес в търговията
Доц. д-р Венцислав Перков 327

Преките чуждестранни инвестиции в икономическите сектори на страната
Доц. д-р Добрин Ганчев 335
Доц. дмн Милена Рачева

Организиране на мърчандайзинговите стокови запаси посредством Economic Order Quantity Model – EOQ
Хон. ас. д-р Светла Атанасова 342

A Model for Internet Payment Systems: Qualitative Risk Assessment
PhD Student Valeriu Cernei 351

Производство и търговия с етерични масла – традиция, бъдеще и здраве
Мая Алексиева 358

Тематично направление: Пазарни проучвания и конкурентоспособност в търговията

Increasing the Competitiveness of Ukrainian and Bulgarian Food Industry Enterprises
Doctor of Economic Sciences, Professor, Maryna Baldzhy 367
Graduate student, Aleksandra Nosachenko

The Trade Sector's Response to the Crisis Caused by the Covid 19 Pandemic
Professor Sreten Ćuzović, PhD 375
Associate Professor Svetlana Sokolov Mladenović, PhD
Đorđe Ćuzović, PhD

Конвергенция между омниканалния ритейлинг, маркетинг и логистика
Доц. д-р Виолета Димитрова 385

Състояние и тенденции на пазара на месо в България
Доц. д-р Петранка Мидова 393

Тенденции в заявителската активност и регистрирането на марки със закрила в България за периода от март 2019 г. до март 2021 г.
Гл. ас. д-р Мариела Димитрова 400

Фрагменти от търговията с хранителни добавки и Covid-19
Гл. ас. д-р Борислав Атанасов 407

Приложение на комуникационни инструменти в хипермаркети „Зора“
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 413

Регионални аспекти и проблеми на търговията със селскостопанска продукция
д-р Валери Велковски 422

Инвестиционна активност и търговски възможности пред общините от поречието на река Дунав
Гл. ас. д-р Милен Динков 432

Анализ на улова на калкан (Psetta Maxima) в Черно море
Гл. ас. д-р Георги Русенов 439
Доц. д-р Ангелина Иванова
Гл. ас. д-р Мария Янкова
Ас. д-р Василка Кръстева

Здравният туризъм – елемент на продуктовия портфейл на дестинация България
Д-р Кристина Георгиева 443

Проблеми и възможности пред развитието на интермодалния транспорт в България
Докторант Елена Вълчева..... 451

Ценообразуването като конкурентно предимство
Докторант Илияна Дикова..... 459

Дали бъдещето е тук с иновативните 5G технологии в търговията с услуги?
Милан Чернев 466

Футуристичните доставки като конкурентно предимство на WALMART
Милчо Милчев..... 474

Социално-икономическото присъствие на „Загорка“ ад на пазара
Деница Стоянова 480

Тематично направление: Ефективност и социална отговорност в търговията

Съвременни тенденции и предизвикателства в развитието на кооперативната търговия в България
Доц. д-р Бисер Петков..... 489

Кратки бележки по историята за началото на застраховането в България
Проф. д-р Росен Тодоров..... 496

Sustainability Logistics Infrastructure: Conceptual Considerations and Possible Application
Docent, Candidate of Economic Sciences, Alexander Tanichev..... 501

Съвременни аспекти на търговията с пощенски услуги в България
Доц. д-р Теодора Филипова 512

Съвременните потребители, потребителският активизъм и гражданското общество
Гл. ас. д-р Виолета Петева 520

Сдруженията за защита на потребителите – взаимодействия и ползи
Гл. ас. д-р Миглена Душкова 528

Оценка на рентабилността в търговията
Гл. ас. д-р Николинка Игнатова 536

Организационно развитие чрез социално-отговорно поведение
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева 544

Липсата на контрол – предпоставка за фалит на търговска верига (по примера на „Пикадили“ ЕАД)
Д-р Цветан Димов 549

Възможности за оценяване ефективността на дистрибуционните канали
Докторант Велизар Йорданов 557

Тематично направление: Стопанска отчетност и финансиране в търговията

Направления формирования учетного обеспечения системы управления земельными ресурсами
Проф. Татьяна Остапчук, д.э.н. 565

Проблеми при счетоводното отчитане на ДДС при продажбата на стоки в условията на Covid 19
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 570

Изследване влиянието от прилагането на МСФО 15 приходи от договори с клиенти върху дейността на търговските предприятия
Доц. д-р Иван Андреев 576

Структура на продажбите на дребно – състояние и тенденции
Доц. д-р Красимира Славева 582

Изисквания към документирането на търговските сделки
Доц. д-р Славена Стоянова 589

Приложни аспекти на финансовия контрол при стопанската отчетност
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова 597

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ПАЗАРА НА МЕСО В БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Петранка Мидова
СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Резюме: *Търговията и потреблението на различните видове месо се променя с бързи темпове в почти всички страни в света, включително и в България. Това се дължи на биологичните особености на отделните видове месо и техните вкусови свойства, което прави изследвания пазар твърде разнообразен и структурно динамичен. С цел определяне на състоянието на пазара на месо у нас е направен анализ и практическо проучване на този пазар.*

България е била на челните места в света по производство и износ на определени видове месо. Днес от износителка тя се превръща във вносителка на месо. Това показва, че съществува реална база за развитие на производството на месо и продукти, че този сектор има бъдеще, което е свързано с промени както при производството, така и при търговията.

Основната цел на настоящата разработка е да се изведат характеристиките на пазара месо у нас, производство, потребление, цени, както внос и износ на отделните видове месо. В заключение се извеждат част от тенденциите и проблемите на изследвания пазар.

Ключови думи: *производство на месо, потребление на месо, цени на месото, внос и износ на месо, тенденции на пазара на месо в България*

JEL: *Q13, F14*

STATE AND PERSPECTIVES ON THE MARKET OF MEAT IN BULGARIA

Assoc. Prof. Dr. Petranka Midova
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Abstract: *Trade and consumption of various types of meat is changing rapidly in almost all countries in the world, including Bulgaria. This is due to the biological characteristics of individual types of meat and their taste properties, which makes the studied market very diverse and structurally dynamic. In order to determine the state of the meat market in our country, an analysis and practical study of this market has been made.*

Bulgaria has been at the forefront of the world in the production and export of certain types of meat. Today, from an exporter, she is becoming an importer of meat. This shows that there is a real basis for the development of meat and product production, that this sector has a future, which is associated with changes in both production and trade.

The main purpose of this study is to derive the characteristics of the meat market in our country, production, consumption, prices, as well as import and export of individual types of meat. In conclusion, some of the trends and problems of the studied market are presented.

Key words: *meat production, meat consumption, meat prices, meat import and export, meat market trends in Bulgaria*

JEL: *Q13, F14*

Причините за състоянието на българския аграрен сектор са както икономически, така и политически. В селското стопанство бе ликвидирано почти всичко, създадено преди 1989 г. В резултат на това секторът се връща години назад - напоителните системи са изоставени и разрушени, породистите животни изклани, отраслова координация и регионална специализация няма. На този фон се образуват няколкостотин едри арендни стопанства. Първоначалното натрупване на „аграрен капитал“ се моделира и от разпределянето на европейските субсидии на единица площ и брой домашно животно, без оглед на региона, разходите и постигнатия резултат. Състоянието на производството и търговията с месо не е по-различно от общата картина на селското стопанство. Това насочва вниманието към основните характеристика на пазара на месо у нас.

* * *

Водещата цел на пазара в сектор „Месо“ е да се стабилизира пазара и да се осигури добър стандарт на живот на производителите, да се балансира консумацията на месо и да се подобри конкурентоспособността на тези продукти на международните пазари.

Във връзка с гореказаното са изследвани следните характеристика на пазара на месо в България:

- Промишлено производство на месо по райони;
- Потребление на месо и месни произведения средно на лице от домакинство;
- Сравнение потреблението на месо по видове средно на лице от домакинство;
- Изменение цените на месото по видове;
- Участието на България в международната търговия с месо -нос, износ и потребление по видове;
- Основни страни вносителки на месо за България.

Промишленото производство на месо се разпределя по райони като се отчита различна динамика на броя на кланиците и произведеното кланично месо. На следваща таблица е представено производството на месо за 2018 г. у нас съгласно установените статистически райони или още райони за планиране.

Според данните от таблицата с най-голямо производство на месо се отличава Южен централен район, следна от Северен централен. На следващо място се Североизточен и Северозападни райони. С най-малък дял е Югозападния статистически район. С най-големи темпове за периода 2018/2017 г. се увеличава производството в Северозападен район – 26,4%. Още три района бележат ръст в производството съответно: Северен

централен с ръст 16,0%, Южен централен с ръст 13,5% и Югозападен с ръст от 10,7%. Лек спад се отчита за Североизточен и Югоизточен район.

Таблица 1. Промишлено производство на месо по райони за 2018 г.

Райони	Кланици, бр.	Кланично месо, т	Изменение 2018/2017 г.
Северозападен	13	13711,7	26,4%
Северен централен	14	20824,0	16,0%
Североизточен	15	15175,5	-0,4%
Югоизточен	13	10160,0	-2,3%
Югозападен	10	4486,0	10,7%
Южен централен	14	26079,8	13,5%
Общо за страната:	**79**	**90437,6**	**11,0%**

Източник: Бюлетин на МЗГХ, дирекция „Агростатистика“

Общо за страната през 2018 г. –79 кланици произвеждат месо, като в 71 от тях се произвежда и свинско месо /основно в Северен централен и Североизточен район/. Като цяло в България се отчита ръст от 11% на добив на месо в кланиците. Основната причина за този ръст е принудителното умъртвяване на животните следствие от Африканската чума по свинете.

Проучването на пазара показва, че месото заема винаги място на трапезата на българина. *Потреблението на месо и месни произведения* е онагледено на фигура 1.

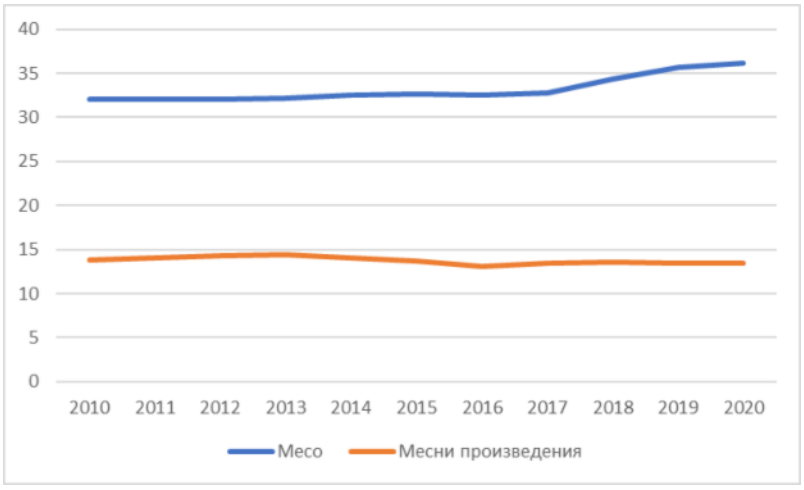

Фигура 1. Потребление на месо и месни произведения средно на лице от домакинство за периода 2010 – 2020 г., кг

Източник: НСИ

Както е видно проучването на потреблението на месо и месни произведения средно на лице от домакинство е направено за периода 2010 – 2020 г. В този времеви отрязък се установяват две основни тенденции. Първата е: потреблението на месо е почти постоянна величина до 2007 г., след това се наблюдава ежегодна тенденция до края на периода, а именно –

2020 г. Втората тенденция: постоянна консумация на месни произведения до 2014 г. и лек спад до 2020 г.

Основният извод е, българинът се преориентира към консумацията на месо за сметка на месни произведения, които в резултат на преработката имат различно влияние върху здравословното състояние на хората.

В *структурно отношение потреблението на месо* за първата и последната година от проучвания период е представено на фигура 2.

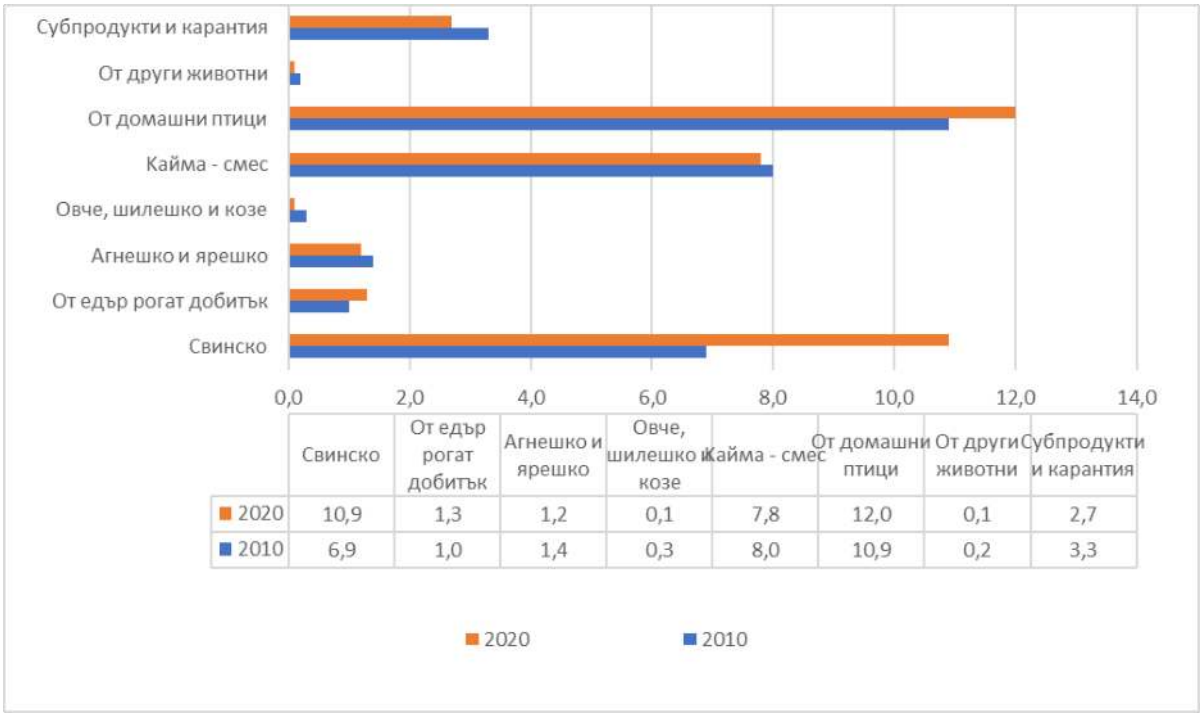

	Свинско	От едър рогат добитък	Агнешко и ярешко	Овче, шилешко и козе	Кайма - смес	От домашни птици	От други животни	Субпродукти и карантия
2020	10,9	1,3	1,2	0,1	7,8	12,0	0,1	2,7
2010	6,9	1,0	1,4	0,3	8,0	10,9	0,2	3,3

Фигура 2. Сравнение потреблението на месо по видове средно на лице от домакинство за 2010 г. и 2020 г.

Източник: НСИ

Данните от фигурата дават информация, че за изследвания 11 годишен период с най-голям ръст е потреблението на свинско месо – 47%, на следващо място е потреблението на месо от птици с ръст над 9%. Най-значим е отливът от консумация на субпродукти и карантина в размер на 22%.

В обобщение може да се заключи, че българинът консумира най-много месо от птичи, в т.ч. пилешко, след това по предпочитания са свинското месо, кайма – смес, субпродукти и карантия, месо от едър рогат добитък, агнешко и ярешко. Последно място делят другите видове месо и овче, шилешко и козе месо.

В тясна връзка с потреблението е *цената на отделните видове месо*. В настоящото изследване тя отново е проучена за първата и последната година. Данните са представени на фигура 3.

Фигура 3. Изменение цените на месото по видове за 2020 г. спрямо 2010 г.
Източник: НСИ

Пазарната цена която се докладва в МЗХГ е цената платена на собственика (доставчика) на животното при доставяне в кланицата, цената до входа на кланицата с транспортните разходи, без да се включва ДДС.

Най-голям е ръстът на увеличение на цената на овче, шилешко и козе месо от 33%. Ценовите равнища на свинското и птичето месо се увеличават съответно с около 14% и 12%. Основният фактор, който определя динамиката на цените, е недостигът на свинско месо в Китай където в резултат на чумата по свинете са избити над 1 млн. прасета. За повишаване цената на птичето месо причините са няколко: покачващата се цена на свинското месо на международните пазари, зависимостта на страната от външни доставки и преориентирането на потребителите от свинско месо към пилешко.

Участието на България в международната търговия с месо по видове за 2018 г. е визуализирано в следващата таблица.

Таблица 2. Внос, износ и потребление на месо в България по видове за 2018 г., т

Видове месо	Произведено в страната, т	Внос, т	Износ, т	Вътрешно потребление, т
Говеждо	16155,8	10936,6	2950,4	24142,0
Свинско	146263,3	146263,3	7502,0	221077,8
Овце и кози	1769,8	1769,8	1705,0	11080,8
Други животни	2075,9	2075,9	1859,1	397,0
Общо	**161045,6**	**161045,6**	**14016,5**	**256697,6**

Източник: Данни на НСИ, обработени от МЗГХ

При вноса с най-голям дял в страната е свинско месо - 90,8%, следвано от говеждото месо – 6,8%. Износът на свинско месо отново е структуро-определящ с дял от 53,5%, а износът на говеждо е с дял – 21%. Вътрешното

потребление на свинско месо е около 86% от общото потребление на месо в страната.

Вносът на месо за България се осигурява от няколко водещи страни. Следствие на това са очертани основните вносителки и техния дял за 2019 г. – виж фигура 4.

Фигура 4. Основни страни вносителки на месо за България за 2019 г.
Източник: UNCTAD

Основна част от вноса се генерира от 5 страни. Испания е с най-голям дял и държи 28% от внесеното в нашата страна месо, на следващо място е Холандия с дял от 17% и на трето място Германия с дял 11%. Налага се изводът, че 56% от вносът на месо в България се осигурява от 3 страни. Като се прибави вносът от Нидерландия и Франция се установява, че 5 страни внасят 66% от месото у нас.

Износът на страните от Европейския съюз, включително и на България, е основно за Китай. Напускането на ЕС от Великобритания е бъдеща предпоставка за увеличение на износа и на нашата страна за Китай.

* * *

Направеното статистическо проучване на пазара на месо у нас и анализът на данните са основание за следните изводи:

Природните условия за развитие на животновъдство у нас са отлични. В тази връзка представените данни и отчетените резултати от него не са закономерни. Налага се твърдението, че българското животновъдство не е в състояние да произведе необходимото месо за задоволяване на търсенето, поради което се налага ежегодно да се осъществява внос. Факт е, че от

България също и се изнасят меса, колбаси и животни. Но търговският баланс за месните продукти остава силно отрицателен.

Една от причините за проблемите на пазара на месо през проучвания период е масовото избиване на животни заради болести, инициирано от Българска агенция за безопасност на храните.

Друга причина за спад на производството на месо е разпределянето на европейските субсидии на единица площ и брой домашни животни, без оглед на региона, разходите и постигнатия резултат.

Основната тенденция относно потреблението на месо е следната: българите консумират основно два типа месо - свинско и пилешко.

Европейските производители на свинско месо, вкл. българските бяха в изключително трудна пазарна ситуация, повлияна едновременно от рестрикциите и засилените изисквания по отношение на производството в кланиците, във връзка с COVID-19 и повишените разходи за фуражи.

Пилешкото месо е основен заместител на свинското и поради тази причина промените на цените на свинското месо оказват влияние върху цените на пилешкото. Телешкото допълва основните предпочитани меса, които попадат в потребителската кошница.

При потребление на месни произведения, то най-предпочитаните от българите са сурово-сушените, варено-пушените и трайните колбаси в т.ч. луканки, суджуци, сушеници, шпекови салами и шунка. Изследването потвърждава една от пазарните тенденции, а именно намаляването на потреблението на малотрайните колбаси, на субпродуктите и карантията и заместването им с някой от видовете месо.

Литература

1. Маламова, Н. Оценка на конкурентоспособността на българската месна индустрия, Икономика и управление на селското стопанство, бр.5, 2011 г., София, с. 44 и сл.

2. НСИ

3. Бюлетин на МЗХ, дирекция „Агростатистика“

4. UNCTAD

5. ПРИЛОЖЕНИЕ I.6 Регламент за изпълнение (ЕС) 2017/1185 на Комисията от 20 април 2017 година за определяне на правила за прилагане на регламенти (ЕС) № 1307/2013 и (ЕС) № 1308/2013

6. https://www.mzh.government.bg/bg/politiki-i-programi/politiki-i-strategii/obshta-selskostopanska-politika/obsha-organizaciya-na-pazarite-na-selskostopanski-produkti/rezhimi-po-sektori/cherveni-mesa/

7. http://ec.europa.eu/agriculture/beef-veal/presentations/carcass-prices/index_en.htm